

Rolnictwo i klimat

Wspólne cele, wspólne wyzwania

Tekst

Krystyna Lewińska
Agnieszka Mędrek

Korekta

Aleksandra Zielińska

Projekt graficzny i skład

Wiktoria Julia Żebrowska

Współpraca

Julia Dąbrowska
Marta K. Jarosz
Grzegorz Ciechomski

Co to za publikacja, po co i dla kogo?

Jesteś osobą aktywistyczną, a może po prostu chcesz wiedzieć więcej o tym, co dzieje się z planetą, na której mieszkasz?

Działasz już w jakimś obszarze związanym z kryzysem klimatycznym, a może dopiero zaczynasz?

Poniższa broszura jest dla Ciebie. Czytaj dalej.

Tę publikację stworzyliśmy dla wszystkich osób, którym bliska jest tematyka ochrony klimatu i bioróżnorodności. Chcemy popularyzować treści związane z rolnictwem w polskim środowisku ekologicznym. Wierzymy, że właśnie to, w jaki sposób organizujemy system produkcji i dystrybucji naszej żywności jest jednym z kluczowych czynników napędzających kryzys klimatyczny. Jednocześnie jest też tym obszarem, w którym możemy dużo zmienić.

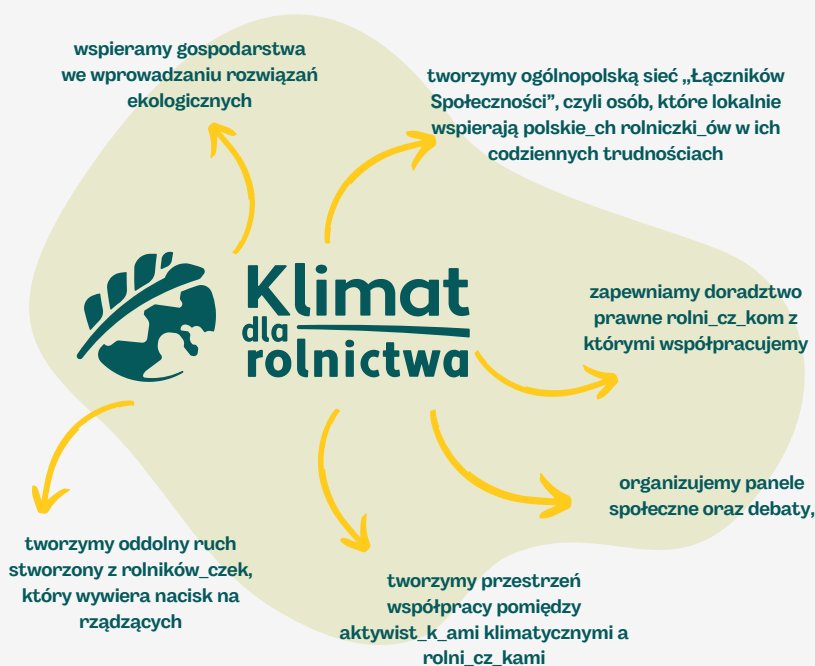
Jako inicjatywa Klimat dla Rolnictwa chcemy zapewnić przestrzeń wymiany - wiemy, że społeczności rolnicze i aktywistyczne mogą się wspierać i uczyć się od siebie nawzajem. Zależy nam, żeby więcej osób - zarówno tych, które już działają aktywistycznie, jak i tych, które dopiero myślą o tym, żeby się włączyć - było zaangażowane w walkę o sprawiedliwą transformację sektora rolniczego. Współcześnie rolnictwo ma ogromny wpływ na środowisko i jeżeli chcemy przeciwdziałać zmianie klimatu musimy zacząć myśleć nie tylko o odejściu od paliw kopalnych, ale również o transformacji sektora rolniczego. Niestety, kolejne konferencje COP¹ pokazują, że rolnictwo wciąż nie jest włączane do głównej narracji o kryzysie. Chcemy, żeby to się zmieniło. Wierzymy, że kwestie związane z wytwarzaniem żywności to sprawa nas wszystkich i zasługują na jak największy rozgłos medialny. Powinny też być w centrum zainteresowań aktywistek i aktywistów, którym leży na sercu los planety. I do tego służy niniejsza publikacja.

W pierwszej części dzielimy się wiedzą na temat podstawowych zagadnień związanych z rolnictwem i jego wpływem na środowisko. Następnie przechodzimy do naszych doświadczeń związanych z pracą aktywistyczną ze społecznościami rolniczymi - opisujemy w jaki sposób rozmawiać z rolni_cz_kami oraz jak mówić o nich rzetelnie i z szacunkiem.

Kim jesteśmy?

Klimat dla Rolnictwa to oddolna aktywistyczna inicjatywa społeczna. Nagłaśniamy rolnicze aspekty kryzysu klimatycznego, przede wszystkim jednak nawiązujemy kontakty z rolniczkami. Mamy świadomość tego, że dążenia obu tych grup zbiegają się ze sobą i dlatego dążymy do wypracowania wspólnych postulatów. Wierzymy, że możemy walczyć o ochronę klimatu ramię w ramię skupiając się na tym, co nas łączy zamiast na tym, co nas dzieli. Poszukujemy wspólnych celów, języka oraz metod działania, które wzmacniają nas wzajemnie. Zależy nam na nawiązywaniu współpracy pomiędzy aktywistkami klimatycznymi i rolniczkami oraz na wspieraniu osób, które działają z lokalnymi społecznościami.

Zauważamy to jak klimat i rolnictwo silnie na siebie wzajemnie oddziałują. Rolnictwo konwencjonalne ma ogromny wpływ na środowisko poprzez emisję gazów cieplarnianych, pobór wody, czy deforestację. Jednocześnie to właśnie w alternatywach do tego systemu, takich jak rolnictwo regeneratywne, czy agroleśnictwo widzimy ogromną szansę na poprawę warunków życia na naszej planecie.

Transformacja sektora rolniczego oraz odejście od rolnictwa konwencjonalnego muszą wydarzyć się jak najszybciej, jednak musi się to dokonać w sposób sprawiedliwy dla rolniczek. Nie zgadzamy się na ratowanie środowiska kosztem osób ciężko pracujących na nasze bezpieczeństwo żywnościowe. Chcemy transformacji sektora rolniczego, ale takiej, która będzie uwzględniać społeczności rolnicze i pracować razem z nimi, a nie podejmować decyzje za nich. One często najlepiej wiedzą, czego im potrzeba. Zależy nam, by dostrzegać problemy społeczności rolniczych i wychodzić im naprzeciw, wspólnie rozwiązywać problemy które dotyczą nas wszystkich, a w osoby pracujące z ziemią i hodowlą uderzają szczególnie silnie. Chcemy budować skuteczny ruch społeczny rolniczek, który będzie domagał się sprawiedliwości klimatycznej, a także popularyzować i wspierać we wdrażaniu rozwiązań z zakresu rolnictwa przyjaznego naturze i klimatowi.

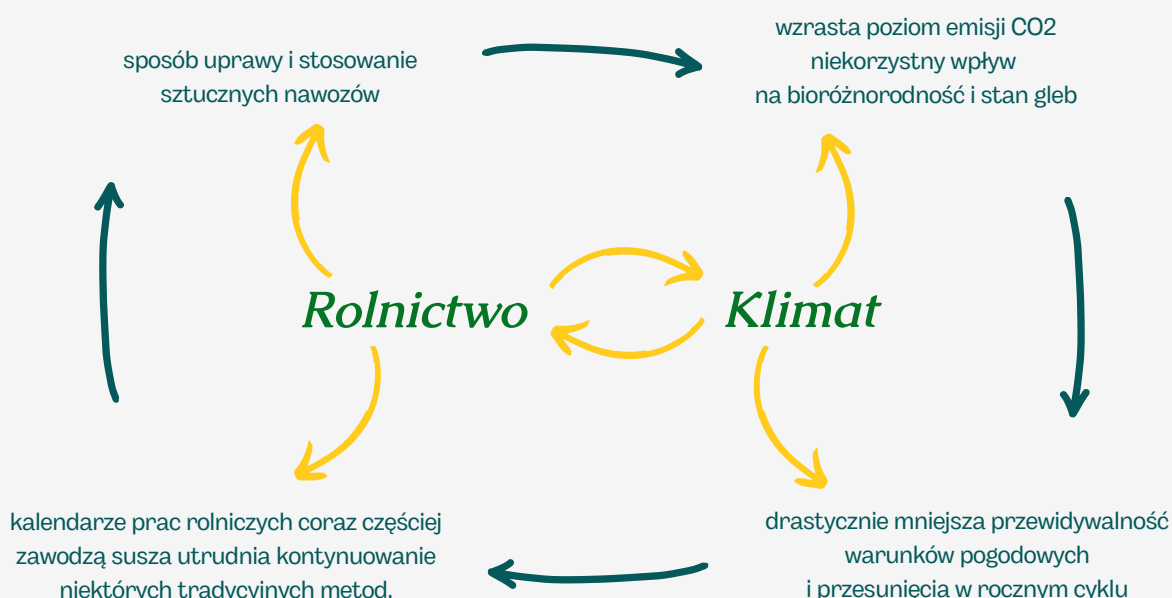
Wiedza

Krótko o współczesnym rolnictwie.
Dlaczego to takie ważne?

Wprowadzenie do zależności między klimatem a uprawą

Wiemy, że rolnictwo wpływa na klimat, a klimat na rolnictwo.

To proste stwierdzenie, które warto jednak rozwinąć. Mowa tu nie o mglistej idei połączenia wszystkiego, a o konkretnych, widocznych gołym okiem skutkach. Do przejawów kryzysu klimatycznego należy drastycznie mniejsza przewidywalność warunków pogodowych i przesunięcia w rocznym cyklu, wskutek czego kalendarze prac rolniczych coraz częściej zawodzą, a susza utrudnia kontynuowanie niektórych tradycyjnych metod. Z kolei sposób uprawy warunkuje poziom emisji, a także wpływ na bioróżnorodność i stan gleb. Koło się zamyka. Przyjrzyjmy mu się z bliska.

Na początek zróbmy krok wstecz. O co chodzi z tym kryzysem? Mówiąc kryzys klimatyczny (lub wręcz katastrofa klimatyczna) odnosimy się do zjawiska, które wielu określa mianem globalnego ocieplenia. Dobitne określenie uważamy za bardziej adekwatne do sytuacji, która już teraz drastycznie wpływa na warunki życia planety, na której mieszkamy.

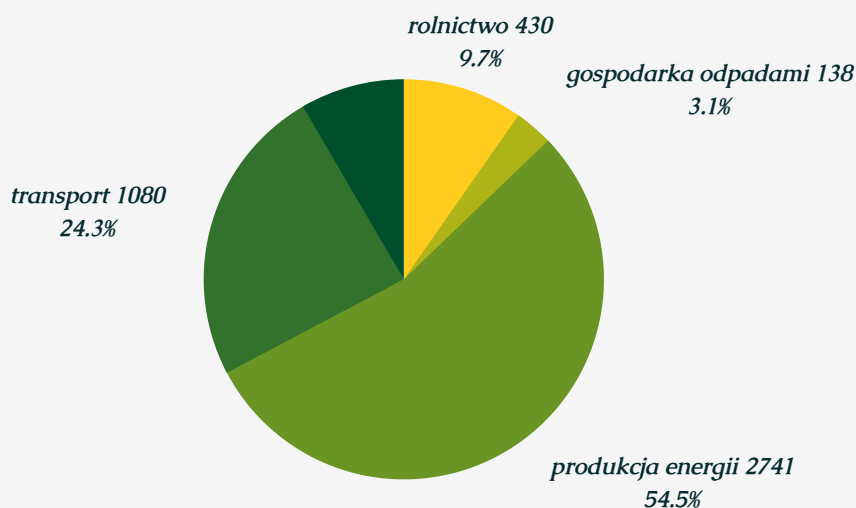
Sektor rolnictwa jest trzecim największym źródłem emisji gazów cieplarnianych w Europie, zaraz po energetyce i transporcie.² To prawie 10% emisji, czyli około 32 mln ton ekwiwalentu CO₂³ (ekwiwalentu, gdyż do emitowanych gazów należą podtlenek azotu stosowany w nawozach i metan wynikający z hodowli zwierząt). Aby sprostać zobowiązaniom podejmowanym na kolejnych konferencjach klimatycznych i drastycznie zmniejszyć poziom emisji, rolnictwo musi znaleźć się w centrum zainteresowań zarówno osób aktywistycznych jak i decydentów planujących kierunki zmian ustawodawczych.

Same emisje to jednak nie wszystko: do konsekwencji przemysłowego podejścia do produkcji rolniczej należy także utrata różnorodności biologicznej i związana z nią degradacja ekosystemów. Ten ubytek jest tak drastyczny, że nazywamy go wielkim wymieraniem. Skutki odczuwalne są także w gospodarce wodnej: to właśnie rolnictwo odpowiada też za 3/4 całkowitego zużycia słodkiej wody przez ludzkość.⁴ Wprowadzenie zmian w sposobie uprawiania ziemi jest więc naszą wspólną odpowiedzialnością za różnorodność gatunków żyjących obecnie i przetrwanie wielu kolejnych - w tym naszego - w przyszłości.

Obecny sposób gospodarowania Ziemią i jej zasobami - jeśli będzie kontynuowany - może więc doprowadzić do tragicznych skutków. Ostrzegają przed tym kolejne raporty Międzrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatycznych. Najnowszy z nich, opublikowany w lutym 2022, podkreśla, że problem nie dotyczy wyłącznie krajów położonych bliżej równika i jasno mówi o konsekwencjach także dla Polski. Do najbardziej zauważalnych będą należeć niedostatki wody.

Skutki przemysłowego systemu żywnościowego nie ograniczają się do kwestii klimatycznych, są odczuwalne także w stosunkach społeczno-ekonomicznych. Życie rolniczek i rolników, uzależnione od cykli przyrody i warunków atmosferycznych, zostaje poddane regułom rynku, którego głównym wyznacznikiem jest zysk. Konkurencja i faworyzowanie rolników wielkoobszarowych, długie łańcuchy dostaw i zawiłe przepisy utrudniające wprowadzenie ekologicznych rozwiązań sprawiają, że intensywna uprawa staje się najbardziej opłacalnym wyborem. I tu ważna jest nasza rola - mówimy o alternatywach, które nie muszą wiązać się z wyrzeczeniami czy znacznymi utrudnieniami, a raczej równoległe z dbaniem o środowisko pozwalają zadbać o dobrostan społeczności.

Według badania cytowanego w raporcie, przy utrzymującym się wysokim poziomie emisji gazów cieplarnianych, około 15 milionów ludzi w Polsce doświadczy do końca XXI wieku niedoborów wody.⁵

Udział poszczególnych sektorów gospodarki w całkowitych emisjach gazów cieplarnianych w UE, 2016, w milionach ton równoważnika CO₂ i w ujęciu procentowym

nie obejmuje zmian w sposobie użytkowania gruntów, zwiększających wpływ rolnictwa na zmianę klimatu nawet o jedną trzecią

Źródło: agaratlas 2019 / EC

podnoszenie się poziomu mórz i jezior, częstsze huragany i powodzie, cieplejsze i bardziej suche lata, dłuższy sezon wegetacyjny, bardziej zróżnicowane uprawy, więcej chorób

częstsze opady deszczu zimą i powodzie, podnoszenie poziomu mórz, cieplejsze i bardziej suche lata, zmiany wielkości plonów, dłuższy sezon wegetacyjny

częstsze opady deszczu zimą i powodzie, mniej opadów latem, większe ryzyko suszy, silniejsza erozja gleby, dłuższy okres wegetacyjny

wyższe temperatury, niższy poziom opadów, większe ryzyko suszy, groźne fale upałów, niższe plony, zmniejszanie się obszaru upraw

Spodziewane konsekwencje zmiany klimatu dla rolnictwa w Unii Europejskiej

Źródło: agaratlas 2019 / EC

Na czym polega rolnictwo przemysłowe: charakterystyka, motywacje, statystyki

Przejdźmy do konkretów: czym charakteryzuje się rolnictwo przemysłowe?

- Liczy się efektywność ekonomiczna: głównym celem jest wielkość uzyskanego plonu, niezależnie od jego jakości
- Często niska jakość żywności (wysokie zanieczyszczenie substancjami szkodliwymi dla zdrowia)
- Potrzeba korzystania z energii paliw kopalnych na dużą skalę
- Stosowanie środków ochrony roślin i sztucznych nawozów
- Daleko posunięta mechanizacja upraw
- Często stosowane uprawy monokulturowe
- Nie dba o dobrostan zwierząt hodowlanych

Monokultura to wieloletnia uprawa jednego gatunku na danym obszarze

Lokalnie. O aktualnej sytuacji w polskim rolnictwie.

Kryzys klimatyczny, podobnie jak sytuacja gospodarcza, stanowią system naczyń połączonych i nie występują w konkretnym miejscu w oderwaniu od perspektywy globalnej. **Działając na terenie Polski, chcemy jednak przyjrzeć się specyficznym uwarunkowaniom - zarówno środowiskowym, społecznym jak i prawnym - które kształtują rzeczywistość polskiego rolnictwa.**

Przez ostatnie dziesięć lat polskie rolnictwo ogromnie się zmieniło. Najbardziej na przeobrażenie się polskiego rolnictwa wpłynęły takie czynniki jak wprowadzenie instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej UE, zmiany nawyków żywieniowych społeczeństwa, przechodzenie na inne metody chowu zwierząt gospodarskich, poszukiwanie nowych źródeł energii oraz coraz bardziej widoczne zmiany klimatyczne.

W latach 2004-2017 Polska otrzymała 47 miliardów euro w ramach wspólnej polityki rolnej. Środki przeznaczone były dla sektora rolno-spożywczego a także na rozwój wsi. Według badań przeprowadzonych przez Instytut Spraw Publicznych⁶ rolnicy zauważyli zmiany w swoim otoczeniu, wielu z nich skorzystało z dopłat i modernizacji, wsparcie nie było jednak równomierne.

Obecnie w badaniach nastrojów społecznych wyraźna jest obawa o przyszłość zatrudnienia. Szczególnie niepokojący wydaje się proces koncentracji ziemi: liczba gospodarstw maleje, rośnie ich przeciętna powierzchnia. Zdaniem GUS⁷ zmiany te związane są m.in. z zachodzącym procesem starzenia się mieszkańców wsi i brakiem następców – osób kontynuujących prowadzenie gospodarstw rolnych, jak również z rezygnacją z prowadzenia nisko dochodowej działalności rolniczej i brakiem środków inwestycyjnych na rozwój użytkowanych gospodarstw rolnych. Z drugiej strony, ci użytkownicy gospodarstw rolnych, którzy swoją przyszłość wiążą z rolnictwem, powiększają areał gospodarstw i skalę prowadzonej produkcji do wielkości zapewniającej odpowiedni poziom dochodów. Wiąże się to z tym, że w opinii badanych rolników systemowo wspierane są głównie gospodarstwa wielkoobszarowe, podczas gdy małe i średnie radzą sobie coraz gorzej. W związku z tym coraz większa liczba rolników czerpie dodatkowe dochody z pozarolniczej pracy zawodowej.

Dezagraryzacja - odchodzenie od rolnictwa na wsi, spadek funkcji rolniczych obszarów wiejskich

Porzucanie ziemi (land abandonment) - wykluczanie ziemi z wykorzystania rolniczego

Tylko 1/3 gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego uzyskuje główne dochody z prowadzonej działalności rolniczej, również 1/3 z pracy najemnej. Im większe gospodarstwo rolne, tym wyższy odsetek uzyskiwania głównych dochodów z prowadzonej działalności rolniczej.

Zmienia się także struktura produkcji. W latach 2010-20 wzrosła średnia powierzchnia gospodarstw rolnych prowadzących produkcję roślinną (wyłącznie lub z produkcją zwierzęcą), a spadła – zajmujących się wyłącznie produkcją zwierzęcą. Wciąż jednak Polska należy do największych producentów mięsa i nabiału w UE. W produkcji mięsa zajmujemy 4. miejsce w UE, a w produkcji nabiału 6. miejsce. Według Eurostatu Polska w 2020 roku wyprodukowała prawie 27 tys. ton mięsa drobiowego i jest największym producentem drobiu w UE. Jak podaje DG AGRI Polska jest czwartym co do wielkości producentem wieprzowiny w UE. W 2019 roku Polska zajmowała trzecie miejsce wśród krajów Unii Europejskiej pod względem wielkości pogłównia krów mlecznych a w 2020 roku wyprodukowano w Polsce 14,4 mld l mleka. W produkcji owoców i warzyw Polska zajmuje 3. miejsce w UE. Polska jest też znaczącym producentem zbóż. Zajmuje czwarte miejsce w produkcji kukurydzy w UE.⁸

Zdaniem rolników⁹ na ich pozycję na rynku silnie wpływa dominacja dużych, najczęściej zagranicznych koncernów. Mogą one wprowadzać na polski rynek własne produkty i wpływać na ceny skupów, narzucając tym samym warunki współpracy i uniemożliwiając rolnikom długoterminowe planowanie. Proponowanie zmian, które nie są przyniosą zysku finansowego, w takich warunkach nie spotka się ze zrozumieniem. Rolnicy sami zresztą stwierdzają, że rozwijanie rolnictwa zrównoważonego nie będzie możliwe bez poprawy sytuacji producentów rolnych.

Z opublikowanych niedawno badań¹⁰ dotyczących postaw kobiet zamieszkujących tereny wiejskie możemy wysnuć cenne wnioski dotyczące perspektyw wprowadzania rozwiązań przyjaznych dla klimatu. Badane kobiety (próbka 1000 dorosłych kobiet) widzą zagrożenie w niektórych problemach środowiskowych (takich jak zaśmiecenie, ekstremalne zjawiska pogodowe, zmniejszenie liczby zapylaczy), często jednak wątpią w antropogeniczne przyczyny kryzysu klimatycznego. Zwykle uważają też, że obecny model rolnictwa nie wpływa niekorzystnie na środowisko - tylko 15% określa ten wpływ jako duży lub bardzo duży. Wiele z nich z niechęcią odnosi się do wprowadzania zmian w kierunku ochrony środowiska, takich jak zmiana diety czy dekarbonizacja gospodarki. Takie postawy dominują wśród osób o niższych zarobkach, co nie powinno dziwić, gdy jednym z przykładów niechcianych praktyk miałby być zakaz ogrzewania domów węglem. Z pewnością jednak świadomość tej zależności podkreśla konieczność pochylenia się nad społeczno-ekonomicznymi aspektami działań nakierowanych na ochronę środowiska.

Jako Klimat dla Rolnictwa postulujemy dążenie do sprawiedliwej transformacji w obszarze rolnictwa - takiej, która nie przerzuca odpowiedzialności na najwrażliwsze gospodarstwa i jednostki a skupia się na wsparciu i współpracy z rolnikami.

Przypisy

- ¹ COP to coroczna Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu
- ² Atlas rolny https://pl.boell.org/sites/default/files/atlas_rolny_strony_maly.pdf
- ³ Zeroemisyjna Polska <https://www.wwf.pl/sites/default/files/inline-files/3%20rolnictwo%20FINAL.pdf>
- ⁴ <https://www.wwf.pl/aktualnosci/rolnictwo-bez-emisji>
- ⁵ Dane pochodzą z raportu IPCC z 2022 roku, przytoczone na podstawie artykułu: <https://smoglab.pl/zmiany-klimatu-2022-nowy-raport-ipcc/>
- ⁶ Perspektywy zrównoważonego rolnictwa w Polsce. Analiza społeczno-polityczna. https://www.isp.org.pl/uploads/download/perspektywy-zrownowazonego-rolnictwa-w-polsce-analiza-spoleczo-polityczna_pl_1649573538.pdf
- ⁷ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/psr-2020/powszechny-spis-rolny-2020-raport-z-wynikow,4,1.html>
- ⁸ Dane na podstawie statystyk publikowanych przez DG AGRI <https://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture/data/database>
- ⁹ Perspektywy zrównoważonego rolnictwa w Polsce. Analiza społeczno-polityczna. https://www.isp.org.pl/uploads/download/perspektywy-zrownowazonego-rolnictwa-w-polsce-analiza-spoleczo-polityczna_pl_1649573538.pdf
- ¹⁰ https://www.isp.org.pl/uploads/download/kobiety-wies-klimat-i-srodowisko-w-mozajce-postaw-pogladow-i-dzialan_pl_1649573575.pdf

*Dziękujemy
za zapoznanie się z pierwszą
częścią niniejszego poradnika.*

*Kolejna część ukaze się
w Lipcu 2022 roku.*

Instagram: @klimatdlarolnictwa
Facebook: /klimatdlarolnictwa
Strona www: klimatdlarolnictwa.pl

